

О. Г. Білорус, В. І. Власов, Г. О. П'ятаченко**ГЛОБАЛЬНА КОНВЕРГЕНЦІЯ РИНКІВ
ТА РЕЕКСПОРТНІ ГЕОФІНАНСИ СВІТОВОГО АПК**

У статті розглянуто актуальні проблеми підвищення фінансової результативності експортно-реекспортних операцій агропромислових комплексів країн світу в умовах фінансової глобалізації та конвергенції товарних ринків. Зазначено, що компаративна ефективність експорту товарів на міжнародних ринках є вищою, ніж на національних. Підкреслено об'єктивний характер цієї закономірності та помічено тенденцію збільшення її соціальної ролі. Наголошено на зростанні впливу реекспортних операцій АПК окремих країн на формування фінансової бази розвитку й розширеного відтворення глобального агропромислового сектору. Для проведення дослідження використано інформацію Організації з питань продовольства та сільського господарства ООН (FAO), звітні дані якої охоплюють період 1961—2013 рр. та, на відміну від актуальнішої статистичної інформації інших міжнародних організацій (Світового банку, COT, UNCTAD), є достатньо деталізованими для обґрунтування висновків статті.

Ключові слова: фінансова глобалізація, трансформації міжнародної торгівлі, конвергенція регіональних товарних ринків, глобальний експорт і реекспорт продукції світового АПК, трансформації структури глобального продовольчого експорту, компаративна геофінансова ефективність реекспорту продовольчих ресурсів.

Табл. 7. Літ. 13.**О. Г. Белорус, В. И. Власов, Г. А. Пятаченко****ГЛОБАЛЬНАЯ КОНВЕРГЕНЦИЯ РЫНКОВ
И РЕЭКСПОРТНЫЕ ГЕОФИНАНСЫ МИРОВОГО АПК**

В статье рассмотрены актуальные проблемы повышения финансовой результативности экспортно-реэкспортных операций агропромышленных комплексов стран мира в условиях финансовой глобализации и конвергенции товарных рынков. Отмечено, что компаративная эффективность экспорта товаров на международных рынках выше, чем на национальных. Подчеркнут объективный характер этой закономерности и замечена тенденция увеличения ее социальной роли. Сделан акцент на возрастании влияния реэкспортных операций АПК отдельных стран на формирование финансовой базы развития и расширенного воспроизводства глобального агропромышленного сектора. Для проведения исследования использована информация Организации по вопросам продовольствия и сельского хозяйства ООН (FAO), отчетные данные которой охватывают период 1961—2013 гг. и, в отличие от более актуальной статистической информации других международных организаций (Всемирного банка, ВТО, UNCTAD), достаточно детализированы для обоснования выводов статьи.

Ключевые слова: финансовая глобализация, трансформации международной торговли, конвергенция региональных товарных рынков, глобальный экспорт и реэкспорт продукции мирового АПК, трансформации структуры глобального продовольственного экспорта, компаративная геофинансовая эффективность реэкспорта продовольственных ресурсов.

Oleh Bilorus, Volodymyr Vlasov, Grygorij Pjatchenko**GLOBAL CONVERGENCE OF THE MARKET
AND RE-EXPORT GEO-FINANCES OF THE WORLD AIC**

The authors discuss the actual problems of financial effectiveness of export and re-export operations of the world AICs under the conditions of financial globalization and convergence of commodity markets. The article states that international market exports show higher efficiency com-

© Білорус О. Г., Власов В. І., П'ятаченко Г. О., 2016

pared to national market exports. The authors emphasize the objective character of this trend and the tendency towards the growth of its social role. The paper analyzes the growing impact of the re-export operations of national AICs on the formation of the financial basis of development and extensive reproduction of the global AIC. The study is based upon the information provided by the UN FAO over 1961—2013 which proved to be more detailed than up-to-date statistical information obtained from other international organizations (The World Bank, The WTO, The UNCTAD), and is sufficient to be the basis of the conclusions drawn by the authors.

Keywords: financial globalization, transformation of global trade, convergence of regional commodity markets, global export and re-export of products of global AIC, transformation of the structure of global food exports, comparative geo-financial effectiveness of the re-export of food resources.

JEL classification: F60, F62, F65.

Як відомо, розвиваються й багатіють ті народи, країни і держави, котрі активно торгують із іншими країнами. Для цього треба виробляти конкурентоспроможну продукцію, що користується попитом на міжнародних ринках. У результаті продажу такої продукції на внутрішніх ринках збільшується її ціна, а рентабельність реалізації підвищується майже вдвічі порівняно з аналогічним показником виробництва. Водночас у разі продажу подібної продукції на міжнародних ринках рентабельність зростає втричі та більше.

В умовах глобалізації ринків зазначена тенденція стає об'єктивним економічним законом. Тобто саме торгівля є локомотивом розвитку господарської системи, й це можна спостерігати навіть на прикладі України. Так, національний ВВП зріс на 35,1 %, а випуск послуг торгівлі — на 74,5 %. Отже, гасло “Вчитись торгувати!” стає одним із найважливіших імперативів для кожної країни. На переконання експертів ООН, рівень життя населення й у багатих, і в бідних країнах безпосередньо залежить від торгівлі, динаміки її розвитку, структури та ефективності. На цьому ґрунтується зростання не тільки фінансово-економічної, а й соціальної ролі торгівлі, її значення як для окремих країн, так і для глобального розвитку.

Притаманна постіндустріальному етапу розвитку всесвітня соціалізація в економічному сенсі базується, зокрема, й на локомотивній функції торгівлі в системі та структурі нової, глобальної економіки. За природою та сутністю торгівля дедалі більше відіграє роль інтеграційного механізму. І ця роль невпинно зростатиме протягом усього ХХІ ст. Через глобалізацію економіки й торгівлі як її серцевини людство має шанс створити передумови для розв’язання проблем цивілізації та переходу від економіки тотальної наживи до економіки стійкого розвитку, до ноосферного поступу на базі спільних інтересів виживання й прогресу. Альтернативи цьому немає. Більше того, час для розроблення глобальних стратегій такого поступу обмежений першою половиною ХХІ ст.

У Доповіді ООН про розвиток людини, присвяченій міжнародній співпраці стосовно допомоги, торгівлі й безпеки у світі нерівності, наголошено: якщо міжнародна спільнота бажає досягти цілей Декларації тисячоліття, *треба особливо посилити багатостороннє співробітництво у сфері світової торгівлі, котра зазнає глибоких глобальних трансформацій* [1].

Міжнародна торгівля, як основна форма відповідної кооперації, завжди була локомотивом економічного зростання, а отже, й розвитку людства. За висловом П. Самуельсона, вона пропонує нові “consumptions possibility frontiers”, тобто дає людям більше хороших товарів, ніж вони можуть виробити поодинці, а це якраз є її сутністю. Сьогодні й у майбутньому глобальна торгівля відіграє провідну роль у розбудові та посиленні процесів інтеграції.

Крім того, міжнародна торгівля є засобом, за допомогою якого країни можуть розвивати спеціалізацію, підвищувати продуктивність і ефективність використання власних ресурсів і, таким чином, збільшувати загальний обсяг виробництва [2], сприяючи поліпшенню добробуту своїх громадян.

Згідно з оцінкою професора Л. Клайна, лауреата Нобелівської премії з економіки, вплив сучасної торгівлі на економічний розвиток у цілому дуже позитивний, а політика багатьох країн, що розвиваються, щодо заміни імпорту місцевою неконкурентоспроможною, неякісною продукцією призводить до їх ще більшого відставання від держав із відкритою (орієнтованою на розвиток міжнародної торгівлі. — Авт.) економікою [3]. Зазначене стосується не лише бідних країн, а й транзитивних, у т. ч. України.

На тлі численних публікацій, присвячених проблемам глобальної економіки (в мережі Google їх налічується близько 98 млн англійською, українською й російською мовами), геоекономіка, як напрям нової геостратегії з позицій економічної могутності держави, що забезпечує досягнення зовнішньоекономічних цілей світового або регіонального значення економічним шляхом, представлена набагато менше (понад 1,3 млн трьома мовами) [4].

Авторство цієї нової науки (геоекономіки) приписують американцю Е. Люттваку, котрий у 1990 р. опублікував статтю “Від геополітики до геоекономіки: логіка конфлікту, граматики торгівлі” [5]. Сутність його концепції полягає в ринковій конкуренції та “граматиці” торгівлі. Проте, на наш погляд, Е. Люттвака можна вважати лише спонукачем до пошуків у цьому напрямі, а не першовідкривачем.

Дослідивши історію науки, ми дійшли висновку, що реальним “батьком” наукового терміна “геоекономіка” є співвітчизник згаданого вченого М. Пармелі, який на підставі етнографічної теорії геоекономічних регіонів Т. Тойлора [6] і Ч. Колбі [7] ще в 1949 р. видав монографію “Геоекономічний регіоналізм і Всесвітня федерація” [8]. У передмові до названої праці автор зазначив: “Ця книга є першою спробою окреслити регіон відповідно до географічних і економічних принципів. Доти, поки ці принципи не зрозуміють і не застосують до організації світу, марно намагатися запобігти війні. Ця книга — невеликий внесок у становлення Всесвітньої федерації, що зароджується, котра здатна *запобігти війні та гарантувати процвітання людства*” (курсив наш. — Авт.) [8, с. 5]. Перебільшення це чи ні — покаже майбутнє.

До родоначальників науки геоекономіки слід зарахувати також німецького дослідника Ф. Ліста, який ще в XIX ст. сформулював низку позицій, що сьогодні є загальноприйнятими. Це не тільки положення про необхідність

проведення державою активної регіональної політики, котра допомагає та стимулює розвиток відтворювальної потужності економіки, а й те, згідно з яким при реалізації такої політики слід виходити з базових засад суспільно-економічного устрою країни [9].

Чималий внесок у розвиток нової науки зробили Р. Челлен, котрий вживав термін “екополітика” — синонім “економічної політики” [10], та П. Лоро — він наполягав на тому, що геоекономіка являє собою аналіз стратегій захисту як національної економіки загалом, так і її окремих галузей, із наданням державою допомоги вітчизняним виробникам щодо отримання новітніх технологій, захоплення певних сегментів ринку та контролю над ними [11].

У зв’язку з почастищенням економічних криз, котрі набувають хронічно-перманентного характеру, сфера геоекономіки привертає дедалі більшу увагу (вже понад 520 тис. публікацій на трьох мовах у системі Google). Разом із тим досліджень, присвячених одному з найважливіших секторів економіки — сільському господарству й аграрно-промисловому комплексу (АПК), практично немає. Тому нами було поставлено завдання спробувати хоча б частково виправити ситуацію, особливо з огляду на процеси структурно-економічного відтворення та його ринкової фінансіалізації.

Насамперед варто зауважити, що геоекономіка й геофінанси аграрного сектору — це комплекс із чотирьох складових, таких як: 1) грошова оцінка всієї аграрної сировини, котра надходить в національну економіку; 2) фінансові ресурси від експорту продукції сільського господарства та переробної промисловості; 3) інвестиції з-за кордону; 4) державна підтримка АПК, яка внаслідок її диференціації в країнах із різним рівнем економічного розвитку загалом і сільського господарства зокрема потребує спеціального дослідження, компаративного аналізу й синтезу прикладних рекомендацій.

Для проведення цього дослідження нами було використано інформацію з бази даних Організації з питань продовольства та сільського господарства ООН (FAO), що займається розв’язанням проблем, спричинених глобальними тенденціями в розвитку аграрної сфери, а також розробленням стандартів щодо статистики продовольства та сільського господарства, поширює відомості для глобального моніторингу окресленої сфери. База даних FAO включає інформацію по 194 країнах світу, побудовану за єдиним форматом. Звітні дані FAO на момент написання статті охоплюють період 1961—2013 рр. та, на відміну від актуальнішої статистичної інформації інших міжнародних організацій (Світового банку, СОТ, UNCTAD), мають необхідний для обґрунтування результатів цього дослідження рівень деталізації й комплексності.

Нами проаналізовано зміни величини грошової оцінки аграрної сировини за континентами та щодо всієї планети, результати котрого подані в табл. 1.

Дані табл. 1 свідчать, що вартість аграрної сировини загалом і продовольчої зокрема за розглянутий період підвищилася на всіх континентах світу, а найбільше в Африці та Азії, котрі є проблемними з точки зору глобального

Таблиця 1. Вартість аграрної продукції (на виході з ферми) у світі в 2013 р. порівняно з 1990 р., млн дол. США

Регіон	Уся аграрна продукція			У т. ч. продовольча		
	1990	2013	приріст, %	1990	2013	приріст, %
<i>Африка загалом</i>	104 357	218 697	209,5	99 109	212 304	214,2
Східна	27 561	55 122	200,0	25 577	51 874	202,8
Центральна	9 324	18 312	196,4	8 773	17 842	203,4
Північна	26 102	57 817	221,5	25 206	57 274	227,2
Південна	10 210	14 889	145,8	9 859	14 558	147,6
Західна	31 158	72 556	232,8	29 694	70 554	237,6
<i>Америка загалом</i>	355 687	600 213	168,7	340 069	584 577	171,9
Північна	198 935	274 761	138,1	192 417	269 789	140,2
Центральна	29 975	53 027	176,9	28 184	51 407	182,4
Кариби	8 718	8 869	101,7	8 445	8 724	103,0
Південна	118 058	263 556	223,2	111 023	254 656	229,4
<i>Азія загалом</i>	577 743	1 279 341	221,4	545 131	1 219 832	223,7
Східна	265 668	624 953	235,2	251 692	604 903	240,3
Південна	183 021	356 096	194,6	173 398	336 352	194,0
Південно-Східна	87 640	199 470	227,6	80 828	184 743	228,5
Західна	41 412	69 154	167,0	39 212	66 965	170,7
<i>Європа загалом</i>	430 665	378 162	87,1	422 764	376 431	89,0
Східна	208 857	143 425	68,7	202 740	142 937	70,5
Північна	37 554	40 018	106,6	37 345	39 820	106,6
Південна	79 070	88 020	111,3	77 738	87 153	112,1
Західна	105 184	106 698	101,4	104 941	106 520	101,5
<i>Океанія загалом</i>	28 074	42 384	151,0	24 833	39 995	161,0
Австралія та Нова Зеландія	25 852	38 963	150,7	22 689	36 658	161,5
Світ	1 496 526	2 518 797	168,3	1 431 906	2 433 140	170,0

Джерело: складено за даними: Faostat. Production. Value agricultural production [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://faostat.fao.org/site/339/defut.aspx>.

дефіциту продовольства й відповідної безпеки. Зазначимо, що це відбулося за рахунок зростання виробництва харчової сировини, на що вказують зміни її частки у вартості всієї аграрної сировини. Так, якщо у 1990 р. її частка у світі становила 95,7 %, то у 2013 р. вона збільшилася до 96,6 % (+0,9 в. п.), зокрема в Африці — з 95 до 97 % (+2 в. п.), Америці — з 95,6 до 97,4 % (+1,8 в. п.), Азії — з 94,3 до 95,3 % (+1 в. п.), Європі — з 98,1 до 99,5 % (+1,4 в. п.), Океанії — з 88,4 до 94,3 % (+5,9 в. п.). На тлі зростання виробництва аграрної продукції в усіх регіонах планети білою вороною виглядає Європа: вартість аграрної сировини на цьому континенті знизилася на 11 % унаслідок великих змін у її східній частині, де падіння сільськогосподарського виробництва становить майже 30 %, що неможливо пояснити лише транзитивними проблемами. При цьому особливий інтерес становлять зміни частки обсягів (вартісної оцінки) рослинницької й тваринницької сировини (табл. 2).

Таблиця 2. Частка рослинницької й тваринницької сировини в загальній вартості продукції (на виході з ферми) у світі в 2013 р. порівняно з 1990 р., %

Регіон	Рослинницька сировина			Тваринницька сировина		
	1990	2013	зміна, в. п.	1990	2013	зміна, в. п.
<i>Африка загалом</i>	72,6	74,6	+2,0	27,4	25,4	-2,0
Східна	69,0	71,7	+2,7	31,0	28,3	-2,7
Центральна	79,7	82,4	+2,7	20,3	17,6	-2,7
Північна	67,5	66,3	-1,2	32,5	33,7	+1,2
Південна	53,8	49,9	+3,8	46,2	50,1	-3,8
Західна	84,0	86,5	+2,5	16,0	13,5	+2,5
<i>Америка загалом</i>	57,8	58,1	+0,3	42,2	41,9	-0,3
Північна	55,9	56,7	+1,8	44,1	43,3	-1,8
Центральна	62,0	58,7	-3,3	38,0	41,3	+3,3
Кариби	71,7	66,9	-4,8	28,3	30,1	+4,8
Південна	58,8	59,1	+0,3	41,2	40,9	-0,3
<i>Азія загалом</i>	74,4	70,9	-3,5	25,6	29,1	+3,5
Східна	71,0	66,8	-4,2	29,0	33,2	+4,2
Південна	75,0	73,9	-1,1	25,0	26,1	+1,1
Південно-Східна	84,1	82,1	-2,0	15,9	17,9	+2,0
Західна	73,5	66,1	-7,4	26,5	33,9	+7,4
<i>Європа загалом</i>	47,8	52,6	+4,8	52,2	47,4	-4,8
Східна	47,8	58,5	+10,7	52,2	41,5	-10,7
Північна	32,6	31,2	-1,4	67,4	68,8	+1,4
Південна	65,0	66,6	+1,6	35,0	33,4	-1,6
Західна	40,3	41,0	+0,7	59,7	59,0	-0,7
<i>Океанія загалом</i>	33,4	40,3	+7,9	66,6	59,7	-7,9
Австралія та Нова Зеландія	30,4	37,9	+7,5	69,6	62,1	-7,5
Світ	61,9	64,9	+3,0	38,1	35,1	-3,0

Джерело: складено за даними: Faostat. Production. Value agricultural production [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://faostat.fao.org/site/339/defut.aspx>.

Як бачимо з табл. 2, частка тваринницької сировини в масштабах усього світу зменшилася з 38,1 % у 1990 р. до 35,1 % у 2013 р., тобто на 3 в. п. При цьому в Азії вона істотно зросла, натомість у Європі збільшилася частка рослинницької сировини. Зазначимо, що приріст цього показника загалом по Європі зумовлений насамперед помітним падінням виробництва тваринницької продукції в країнах пострадянського простору внаслідок скорочення поголів'я худоби та птиці. Для прикладу наведемо дані щодо України й Росії за 2013 р. порівняно з 1992 р. Якщо в РФ частка продукції тваринництва за цей період зменшилася на 4,5 в. п. (з 51,1 до 46,6 %), то в Україні — на 22 в. п. (з 50 до 28 %). І це незважаючи на фактор структури, драматичне падіння котрого в нашій державі відображає глибину соціально-економічної кризи.

Другою складовою геоeкономіки аграрного сектору є надходження від експорту аграрної сировини та продукції переробної промисловості АПК (табл. 3).

З огляду на дані табл. 3, станом на 2013 р. стрімко збільшились обсяги експорту в цілому порівняно із загальним виробництвом аграрної сировини в грошовому виразі як у світі, так і на кожному континенті, що є дуже позитивним фактом. При цьому, на тлі примноження обсягів експорту у світі в 4,29 раза, на Азійському континенті вони зросли в 6 разів, а в країнах Карибського басейну знизилися майже вдвічі, що, очевидно, пов'язано з проблемами глобальної монополізації ринків продовольства та фінансовою глобалізацією.

Таблиця 3. Обсяги експорту аграрної продукції у світі в 2013 р. порівняно з 1990 р., млн дол. США

Регіон	1990	2013	Зміна, %
<i>Африка загалом</i>	11 903,1	49 658,7	416,4
Східна	3 354,8	14 935,9	445,2
Центральна	907,6	1 292,1	142,3
Північна	2 012,7	10 233,4	508,4
Південна	2 381,7	10 877,0	456,7
Західна	3 246,2	12 320,1	379,5
<i>Америка загалом</i>	82 027,7	399 272,1	486,7
Північна	54 403,3	192 704,7	354,2
Центральна	6 163,4	37 422,9	607,2
Кариби	5 815,2	3 407,7	58,6
Південна	22 645,7	165 736,8	731,8
<i>Азія загалом</i>	46 306,4	281 549,6	608,0
Східна	16 365,0	66 043,3	403,5
Південна	5 632,6	55 934,3	993,0
Південно-Східна	17 360,8	119 474,4	688,2
Західна	6 948,0	35 418,2	509,7
<i>Європа загалом</i>	161 326,3	605 072,0	375,0
Східна	9 129,8	95 458,9	1045,6
Північна	28 758,9	82 402,8	286,6
Південна	23 559,1	109 393,3	464,3
Західна	99 878,5	317 816,9	318,2
<i>Океанія загалом</i>	17 014,3	61 516,4	361,5
Австралія та Нова Зеландія	16 539,5	60 244,8	364,2
Світ	325 577,8	1 397 068,8	429,1

Джерело: складено за даними: Faostat. Production. Value agricultural production [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://faostat.fao.org/site/339/defut.aspx>.

Найпотужнішим експортером аграрної продукції є Європа, проте у зв'язку зі збільшенням експорту іншими регіонами планети її вплив дещо зменшився. Так, якщо в 1990 р. частка експорту продукції АПК Європи у світі загалом становила 49,5 %, то в 2013 р. — 43,3 % (мінус 6,2 в. п.).

Безперечно, важливим є показник співвідношення вартості експортної продукції АПК (у складі котрої закладена додана вартість, сформована в процесі перероблення такої продукції) та загальної вартості аграрної сировини (табл. 4).

Таблиця 4. Співвідношення вартості експортної продукції та загальної вартості сировини в аграрному секторі у світі в 2013 р. порівняно з 1990 р., %

Регіон	1990	2013
<i>Африка загалом</i>	11,4	22,7
Східна	12,2	27,1
Центральна	9,7	7,0
Північна	7,7	17,7
Південна	23,3	73,0
Західна	10,4	17,0
<i>Америка загалом</i>	23,0	66,5
Північна	27,3	70,1
Центральна	20,6	38,4
Кариби	66,7	38,4
Південна	19,2	62,9
<i>Азія загалом</i>	8,0	22,0
Східна	6,1	10,6
Південна	3,1	15,7
Південно-Східна	19,8	59,9
Західна	16,8	51,2
<i>Європа загалом</i>	37,4	160,0
Східна	4,4	66,5
Північна	76,2	205,9
Південна	29,8	124,3
Західна	94,9	142,1
<i>Океанія загалом</i>	60,6	11,4
Австралія та Нова Зеландія	63,9	154,6
Світ	21,7	55,4

Джерело: складено за даними: Faostat. Production. Value agricultural production [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://faostat.fao.org/site/339/defut.aspx>.

Як бачимо з табл. 4, на тлі зростання співвідношення вартості експортної продукції та вартості сировини у світі, спричиненого збільшенням у складі загального експорту товарів переробної промисловості, різко виділяється показник Європи, котрий перевищив загальну вартість аграрної сировини на 60 %. При цьому в Північній Європі таке перевищення становить понад 105,9 %. Ми припустили, що цей феномен може бути зумовлений реекспортом продукції АПК, яка в регіоні не виробляється. Для перевірки зазначеного припущення було проаналізовано експорт та імпорт 56 таких товарів. Найпоказовіші результати наведено в табл. 5.

Дані табл. 5 дають змогу простежити чітку тенденцію перевищення зростання обсягів реекспорту над обсягами імпорту більш ніж удвічі, що у 2013 р. становило 7 % проти 3 % у 1990 р. Зауважимо, що динаміка обсягів імпорту й реекспорту продукції АПК порівняно із сировиною має більшу додану вартість (табл. 6).

Якісно подібна, хоч кількісно й менш виразна, тенденція спостерігається щодо вартості товарів АПК: у 1990 р. відношення вартості їх реекспорту до вартості їх імпорту становило 7,9 %, а в 2013 р. — уже 10,5 %.

Таблиця 5. Обсяги імпорту й реекспорту продукції сільського господарства країнами Північної Європи, що не виробляється в регіоні, у 2013 р. порівняно з 1990 р., т

Товар	1990			2013			Динаміка реекспорту, %
	Імпорт	Реекспорт	Відношення*, %	Імпорт	Реекспорт	Відношення*, %	
Мигдаль	24 924	662	2,6	40 907	9 944	24,3	+21,7
Аніс та ін.	5 670	832	14,7	14 482	3 332	23,0	+8,3
Авокадо	21 073	552	2,6	97 646	8 527	8,7	+6,1
Банани	822 459	15 024	1,8	1 705 674	11 848	0,7	-1,1
Канарське насіння	10 538	44	0,4	13 149	242	1,8	+1,4
Перець чилі, зелений	70 304	339	0,5	343 628	49 108	14,4	+13,9
Какао-боби	170 340	3 018	1,8	81 747	2 260	2,7	+0,9
Кава, зелена	377 619	8 346	2,2	376 382	13 083	3,5	+1,3
Імбир	6 028	316	5,2	30 765	6 584	21,4	+16,2
Арахіс	125 162	1 582	1,2	110 803	3 213	2,9	+1,7
Виноград	181 772	2 513	1,4	405 425	47 525	11,7	+10,3
Сік виноградний	30 927	1 275	4,1	31 330	1 428	4,5	+0,4
Сік апельсиновий	9 546	5 357	56,1	422 700	17 660	4,2	-51,9
Сік ананасовий	16 048	1 844	11,5	22 260	1 334	6,0	-5,5
Лимони та лайми	87 659	2 620	3,0	192 298	12 849	6,7	-3,7
Ананас, консервований	91 184	1 886	2,0	76 769	2 454	3,2	-1,2
Ківі	31 630	754	2,4	81 124	20 114	24,8	+22,3
Манго	11 598	324	2,8	77 388	7 182	9,3	+5,5
Грейпфрут	109 775	5 970	5,4	73 751	15 167	20,5	+15,1
Олія оливкова	9 308	356	3,8	96 986	4 925	4,0	+0,2
Олія пальмова	387 982	20 546	5,3	829 960	86 959	10,5	+5,2
Олія соняшникова	167 857	2 645	1,6	398 819	28 142	7,0	+2,4
Апельсини	622 877	19 628	3,1	587 271	77 771	13,2	+10,1
Персики	127 990	292	0,2	187 799	32 060	17,1	+16,9
Ананаси	27 726	223	0,8	201 076	24 300	12,1	+11,3
Родзинки	150 590	3 844	2,5	151 638	10 089	8,6	+6,1
Соя	1 279 249	1 813	0,1	1 191 062	5 369	0,4	+0,3
Мандарини	245 665	2 750	1,1	503 571	45 922	9,1	+8,0
Чай	197 953	37 724	19,0	157 474	25 691	16,3	-2,7
Фініки	12 474	2	0,01	24 830	145	0,6	+0,59
Гума натуральна	19 751	3 132	29,2	29 878	1 060	4,2	-25,0
Гума суха	161 873	14 186	8,7	52 896	10 382	19,6	+10,9
Масло какао	49 952	4 690	9,4	185 010	20 355	11,0	+1,6
Разом (56 товарів)	5 753 112	171 234	3,0	9 002 246	636 339	7,0	+4,0

* Відношення зростання обсягів реекспорту вказаних товарів до аналогічного показника їх імпорту.

Джерело: складено за даними: Faostat. Production. Value agricultural production [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://faostat.fao.org/site/339/defut.aspx>.

Таблиця 6. Вартість імпорту та реекспорту товарів АПК країнами Північної Європи, котрі не виробляються в регіоні, у 2013 р. порівняно з 1990 р., тис. дол. США

Товар	1990			2013		
	Імпорт	Реекспорт	Відношення*, %	Імпорт	Реекспорт	Відношення*, %
Мигдаль	83 754	2 484	2,9	276 176	68 956	24,9
Аніс та ін.	6 065	1 285	21,2	36 101	9 248	25,6
Авокадо	38 965	1 062	2,7	254 418	22 610	8,9
Банани	617 778	1 085	0,2	1 360 355	6 235	0,4
Канарське насіння	4 275	64	1,5	7617	316	4,1
Перець чилі, зелений	156 262	710	0,4	827 078	115 143	13,9
Какао-боби	241 210	4 354	1,8	241 193	5 102	2,1
Кава, зелена	697 194	16 477	2,3	1 241 188	61 379	4,9
Імбир	8 618	682	7,9	57 163	17 671	30,9
Арахіс	113 227	2 119	1,9	180 697	6 903	3,6
Виноград	270 603	4 354	1,6	1 076 778	97 738	9,0
Сік виноградний	29 695	1 384	4,7	61 242	4 138	6,7
Сік апельсиновий, концентрований	20 461	4 325	21,1	574 621	30 468	5,3
Сік ананасовий	21 033	2 045	9,7	22 889	1 405	6,1
Лимони та лайми	57 078	2 313	4,0	259 784	2 147	0,8
Ківі	50 903	13 307	26,1	124 959	26 873	21,5
Манго	21 891	624	2,8	161 151	18 995	11,8
Грейпфрут	109 775	4 619	4,2	73 751	14 876	20,2
Олія оливкова	32 572	922	2,8	382 919	25 062	6,5
Олія пальмова	147 925	16 774	11,3	818 611	131 996	16,1
Олія соняшникова	111 283	3 879	3,5	550 606	48 373	8,8
Апельсини	349 340	14 233	4,1	510 200	56 304	11,0
Персики	160 009	396	0,2	311 897	51 916	16,6
Ананаси	27 327	362	1,3	203 865	27 247	13,3
Ананаси консервовані	72 581	1 843	2,5	96 703	4 651	4,8
Родзинки	216 416	6 235	2,9	389 903	30 066	7,7
Соя	320 237	877	0,3	721 433	5 594	0,8
Мандарини	198 646	2 683	1,3	648 995	61 160	9,4
Чай	464 921	252 013	54,2	601 488	224 655	37,3
Фініки	19 903	2 004	10,0	63 193	6 417	10,1
Гума натуральна	31 128	6 108	19,6	142 858	32 675	22,9
Гума суха	146 518	14 334	9,8	156 305	32 675	20,9
Масло какао	185 010	20 355	11,0	292 578	56 148	19,2
Разом (56 товарів)	4 987 802	395 864	7,9	13 250 162	1 392 816	10,5

* Відношення вартості реекспорту вказаних товарів до вартості їх імпорту.

Джерело: складено за даними: Faostat. Production. Value agricultural production [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://faostat.fao.org/site/339/defut.aspx>.

Отже, країни названого регіону реекспортують доволі істотну частку імпорту, отримуючи додатковий прибуток за рахунок значного перевищення цін реекспорту над цінами імпорту (табл. 7). Наприклад, різниця ціни однієї тонни чаю сягає 4,9 тис. дол. США. Саме за рахунок ножиць цін держави Північної Європи у 1990 р. завдяки реекспорту відшкодували на 56 товарах майже 396 млн дол. США, а в 2013 р. — близько 1,4 млрд дол., розширивши таким чином фінансові можливості підтримки власного сільського господарства, особливо АПК із доданою вартістю його продукції.

Такий стратегічний підхід в умовах глобалізованої торгівлі практикується багатьма розвинутими країнами, котрі за рахунок потужної логістики, насамперед щодо транспортної системи, отримують чималі прибутки на реекспорті товарів, які виробляють країни, що розвиваються. Наприклад, США, де у 2013 р. було вирощено лише 6,5 тис. т бананів, реекспортували 547,2 тис. т цих фруктів, або 11,9 % загальних обсягів їх імпорту з Латинської Америки, заробивши за рахунок ножиць цін понад 292 дол. на кожній тонні.

Значний резерв для фінансування аграрного виробництва містять прямі іноземні інвестиції, на залучення котрих націлений процес лібералізації законодавства. За період 2000—2014 рр. країнами світу було прийнято 1503 поправки, 1226 із яких, або понад 81 %, стосувалися саме лібералізації умов для інвестування [12]. Це сприяло збільшенню капіталовкладень у галузі АПК: у середньому за 2000—2012 рр. щорічний приріст іноземних інвестицій у сферу АПК був у 4 рази більший, ніж за період з 1991 по 1999 рр. При цьому й у розвинутих країнах, і в тих, що розвиваються, основна частина інвестицій спрямовувалася в переробну промисловість (АПК). Середньорічний приріст іноземних інвестицій у розвинутих країнах Європи й Північної Америки протягом 2000—2012 рр. у 1,6 раза перевищував аналогічний показник по інших державах світу.

Водночас окреслилася досить чітка тенденція інвестування у виробництво продовольчих і експортних культур із їх регіоналізацією залежно від місцевих особливостей. Так, у Південній Америці капіталовкладення спрямовуються переважно на вирощування пшениці, рису, цукрової тростини, фруктів, сої, птиці; в Центральній Америці — фруктів і цукрової тростини; в Африці — рису, пшениці й олійних культур; у Південній Азії — рису та пшениці. До речі, велику роль у цих процесах відіграють ТНК, чия стратегія націлена на підрядне сільське господарство з дрібними фермерами при укладанні угод щодо поставок певних обсягів продукції за заздалегідь погодженою ціною, стандартами якості й термінами виконання. Наприклад, продовольчий гігант “Nestle SA” у 2008 р. мав підряди із 600 тис. фермерів у понад 80 країнах, що розвиваються. У Бразилії 75 % м’яса птиці та 35 % сої виробляються за такими самими угодами.

ЮНКТАД виокремлює серед ТНК, котрі діють у сфері АПК, 100 найкрупніших, поділених на чотири групи: 1) виробники аграрної сировини, найбільшими з-поміж яких є “Sime Darby Bhd.” (Малайзія), “Dole Food Company Inc.,” “Fresh Del Monte Produce” (США); 2) постачальники — “BASF AG,” “Bayer AG” (Німеччина), “Dow Chemical Company Inc.” (США); 3) виробники продовольства — “Nestle

Таблиця 7. Ціна імпорту й реекспорту продукції АПК країнами
Північної Європи, яка не виробляється в регіоні,
у 2013 р. порівняно з 1990 р., дол. США за тону

Товар	1990			2013		
	Імпорт	Реекспорт	Динаміка	Імпорт	Реекспорт	Динаміка
Мигдаль	3 360,4	3 752,2	391,8	6 751,3	6 934,4	183,1
Аніс та ін.	1 069,6	1 544,5	474,9	2 492,8	2 775,5	282,7
Авокадо	1 849,0	1 923,9	74,9	2 605,5	2 651,6	46,1
Банани	751,1	929,6	178,5	797,5	1 126,2	328,7
Канарське насіння	396,2	1 454,5	1 058,3	579,3	1 305,8	726,5
Перець чилі, зелений	2 222,7	2 094,4	-128,3	2 406,9	2 344,7	-62,2
Какао-боби	1 416,0	1 442,7	26,7	2 950,5	1 947,3	-1 003,2
Кава, зелена	1 846,3	1 970,6	124,3	3 293,3	4 691,5	1 398,2
Імбир	1 429,6	2 158,2	728,6	1 858,0	2 683,9	825,9
Арахіс	904,6	1 339,4	434,8	1 630,8	2 148,4	517,8
Виноград	1 488,7	1 732,6	243,9	2 655,9	2 056,4	-599,5
Сік виноградний	960,1	1 085,5	125,4	1 954,7	2 897,7	943,0
Сік апельсиновий	2 143,4	807,3	-1 336,1	1 369,4	1 725,2	355,8
Сік ананасовий	1 310,6	1 109,0	-201,6	1 028,2	1 053,2	25,0
Лимони та лайми	651,1	882,8	231,7	1 350,9	1 691,9	341,0
Ківи	1 609,3	1 773,2	163,9	1 540,3	1 336,0	-204,0
Манго	1 887,5	1 925,9	38,4	2 082,4	2 644,8	562,4
Грейпфрут	693,2	773,7	80,5	1 025,2	980,8	-44,4
Олія оливкова	3 499,3	2 589,9	-909,4	3 948,2	5 088,7	1 140,5
Олія пальмова	381,2	816,4	435,2	986,3	1 517,5	531,2
Олія соняшникова	662,7	1 466,5	803,8	1 380,6	1 718,9	338,3
Апельсини	560,8	724,6	163,8	868,7	724,0	-144,7
Персики	1 250,1	1 356,1	106,0	1 660,8	1 619,0	-41,8
Ананаси	985,6	1 633,3	627,7	1 013,9	1 121,2	107,3
Ананаси консервовані	756,0	977,2	221,2	1 259,6	1 895,3	636,7
Родзинки	1 437,8	1 622,0	184,2	2 571,3	2 980,0	408,7
Соя	250,3	483,7	233,4	605,7	1 041,9	436,2
Мандарини	808,6	975,6	167,0	1 288,8	1 331,8	43,0
Чай	2 348,6	6 680,4	4 331,8	3 893,8	8 744,5	4 850,7
Фініки	1 595,5	2 102,8	507,3	2 545,0	3 779,1	1 234,1
Гума натуральна	1 576,0	1 950,2	374,2	4 781,4	6 211,3	1 329,9
Гума суха	905,6	1 010,4	104,8	2 954,9	3 147,3	192,4
Масло какао	3 703,7	4 340,1	636,4	4 005,8	3 555,7	-450,1

Джерело: складено за даними: Faostat. Production. Value agricultural production [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://faostat.fao.org/site/339/defut.aspx>.

SA” (Швейцарія), “Inbev SA” (Бельгія), “Kraft Foods Inc.” (США); 4) роздрібна торгівля — “Wal Mart Stores” (США), “Metro AG” (Німеччина) та “Carrefour SA” (Франція). Серед 25 найкрупніших ТНК, котрі займаються аграрним виробництвом, 12 засновані в країнах, що розвиваються, з них 7 — у Малайзії.

Варто зауважити, що глобальні ТНК сприяють переходу численних дрібних фермерів на товарне виробництво за відповідної його модернізації, передачі досвіду, технологій і ноу-хау й полегшення отримання фермерами кредитів та інших ресурсів, відкриття доступу до ринків. Разом із тим їхня діяльність може призводити до погіршення екології і втрати контролю над великими масивами землі. Найважливішими питаннями, які повинні бути вирішені при входженні глобальних ТНК у сільське господарство будь-якої країни, є:

1. Розроблення правил, що регулюють вихід таких корпорацій на місцевий ринок.
2. Створення можливостей для забезпечення зайнятості.
3. Передавання технологій і НДДКР.
4. Забезпечення добробуту місцевих фермерів і громад.
5. Розподіл продукції.
6. Розподіл прибутків.
7. Закупівля місцевих ресурсів для виробництва.
8. Вимоги ринків збуту.
9. Розвиток інфраструктури в аграрному секторі.
10. Охорона навколишнього природного середовища.

У свою чергу, ефективній співпраці країн із ТНК зазвичай перешкоджає низка чинників, а саме:

- замалий потенціал дрібних фермерів у сфері організації поставок продукції на системній і стандартизованій основі;
- відсутність доступу до відповідних технологій;
- брак капіталу;
- велика відстань між місцезнаходженням виробничих потужностей і об'єктами для забезпечення своєчасних поставок;
- незначна роль фермерських організацій;
- відсутність чи недостатність конкретних правових інструментів при врегулюванні суперечок [13].

Результати досліджень показують, що розвиток аграрної сфери має тенденцію збільшення виробництва аграрної сировини, насамперед продовольчого призначення, за варіювання між континентами співвідношення зростання рослинницької й тваринницької складових. Спостерігається превалювання нарощування експорту продукції переробної промисловості та АПК над експортом сировини, що підвищує економічну ефективність глобального й національного відтворення.

Розвинуті країни, маючи потужну логістику, широко використовують реекспорт товарів, котрі не можуть вирощувати на своїй території через відсутність належних кліматичних умов. На нашу думку, це своєрідна форма глобального аутсорсингу, використання якого створить передумови для економічного зростання України, котра, маючи більш ніж 20 морських і річкових портів та експортуючи понад 35 млн т зерна щороку, ще не використовує своїх потенційних можливостей з реекспорту зазначеної продукції, що знижує загальну ефективність використання суден і портової інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Международное сотрудничество на перепутье: доклад о развитии человека за 2005 год : пер. с англ. — М. : Весь Мир, 2005. — 398 с.
2. Макконнелл К. Р. Экономика: принципы, проблемы и политика : пер. с англ. / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю. — 11-е изд. — К. : Хагар-Демос, 1993. — 785 с.
3. Клайн Л. Глобализация — вызов национальным экономикам / Л. Клайн // Проблемы теории и практики управления. — 1998. — № 39. — С. 44—49.
4. Википедия. Свободная энциклопедия [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>.
5. Luttwak E. From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict: Grammars of Commerce / E. Luttwak // The National Interest. — 1990. — No. 20. — P. 12—34.
6. Taylor Th. G. Environment, Race and Migration / Th. G. Taylor. — Chicago : University of Chicago, 1937. — 234 p.
7. Colby Ch. Regional Aspects of World Recovery / Ch. Colby // The Annals of the American Academy of Social Science. — 1941. — Vol. 218, Nov. — P. 141—152.
8. Parmelee M. Geo-Economic Regionalism and World Federation / M. Parmelee. — N. Y. : Exposition Press, 1949. — 137 p.
9. Лист Ф. Национальная система политической экономики / Ф. Лист, С. Ю. Витте, Д. И. Менделеев. — М. : Европа, 2005. — 383 с.
10. Челлен Р. Государство как форма жизни / Р. Челлен. — М. : Росспэн, 2008. — 319 с.
11. Lorat P. De la geopolitique a la geoeconomic / P. Lorat // Revue francaise de geoeconomic. — 1997. — No. 1, Mars. — P. 25—35.
12. Reforming International Investment Governance : World Investment Report / United Nations. — N. Y. ; Geneva, 2015. — 253 p.
13. Transnational Corporation, Frgiculture Production and Development, 2009 : World Investment Report / United Nations. — N. Y. ; Geneva, 2009. — 314 p.

References

1. *International Cooperation at a Crossroads: Human Development Report 2005*. (2005). Washington, D.C.
2. McConnell, C. R. Brue, S. L. (1990). *Economics: Principles, Problems and Policies*. (11th. ed.). McGraw-Hill Publishing Co.
3. Klajn, L. (1998). Globalizaciya — vy`zov nacional`ny`m e`konomikam [Globalization - a challenge to national economies]. *Problemy` teorii i praktiki upravleniya* [Problems of the theory and practice of management], 39, 44—49 [in Russian].
4. Wikipedia. (n. d.). Retrieved from <http://ru.wikipedia.org/wiki/>.
5. Luttwak, E. (1990). From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict: Grammars of Commerce. *The National Interest*, no 20, 12—34.
6. Taylor, Th. G. (1937). *Environment, Race and Migration*. Chicago: University of Chicago.
7. Colby, Ch. (1941). Regional Aspects of World Recovery. *The Annals of the American Academy of Social Science*, vol. 218, 141—152.
8. Parmelee, M. (1949). *Geo-Economic Regionalism and World Federation*. N. Y.: Exposition Press.
9. List, F. (2005). *Nacional`naya sistema politicheskoy e`konomii* [The National System of Political Economy]. Moskva: Evropa [in Russian].
10. CHellen, R. (2008). *Gosudarstvo kak forma zhizni* [The state as a form of life]. Moskva: Rosspe`n [in Russian].
11. Lorat, P. (1997). De la geopolitique a la geoeconomic. *Revue francaise de geoeconomic*, no 1, 25—35.
12. *Reforming International Investment Governance : World Investment Report*. (2015). N. Y. ; Geneva.
13. *Transnational Corporation, Frgiculture Production and Development, 2009*. (2009). N. Y. ; Geneva.